

יאיר גלילי

הספורט בכלל ומשחק הכדורגל בפרט מקבלים זה מכבר מקום של כבוד במחקר האקדמי ברחבי העולם. בה בעת, תחום מחקר זה בישראל הוא בבחינת שדה בור שטרם נחרש כהלכה, וגם התלמים הבודדים שנחרשו בו, טרם חשפו את הפוטנציאל המחקרי העצום הגלום בסוגיית הבנייתן של זהויות קולקטיביות.

על רקע זה ספרו של תמיר שורק הוא נדבך חשוב ותוספת ראויה למספר המחקרים המצומצם בנושא (לדוגמה בן-פורת, 2000; Carmeli & Bar, 1999, 2003), שכן שורק בחר לבחון לעומק את גיבוש הזהות הקולקטיבית של הכדורגל הערבי בישראל וביטויה של זהות זאת במציאות ישראלית דינמית ומשתנה. ספרו של שורק מבוסס על עבודת הדוקטור שלו והפיכתה לספר מאפשרת לטפל בנושא בקנה מידה רחב וברב-ממדיות, לבחון את התופעה מנקודת מבטם של סוכני זהות מגוונים. לשם כך בחר שורק בשילוב של מתודולוגיות כמותיות ואיכותניות, ובכך הוא גם מייזג את הניתוח המקרו-חברתי באתנוגרפיה המיקרו-חברתית.

ההנחה המרכזית שעומדת בבסיס ספרו ומחקרו של שורק היא שהספורט הוא "שדה עימות", והזהות הקולקטיבית המתגבשת סביב זירת הכדורגל, יותר משהיא תלויה במאפייני המשחק, היא מושפעת מיכולתם של סוכנים חברתיים שונים לעצב לה משמעויות שהם מעוניינים בהן ומן התוצאות הבלתי מכוונות של פעולות הסוכנים הללו (עמ' 4). ביתר הרחבה מנסה שורק לבחון עד כמה העוצמה הסמלית של זירת הכדורגל מאפשרת לתהליכים חברתיים המתרחשים בה לפעפע אל מחוץ לשדה המשחק.

מעלתו המרכזית של הספר היא עריכתו בדרך המאפשרת, גם למי שספורט הוא לא לחם חוקו ולמי ששדה המחקר החברתי-ספורטיבי זר לו, להבין באופן מדורג ובהיר את התופעה הספורטיבית, ממושגי יסוד בסוציולוגיה בכלל עד סוציולוגיה של הספורט בפרט. משנתו של שורק סדורה ומאפשרת הכרת מונחים מרכזיים, בעיקר כשהוא נתלה באילנות גבוהים ומרכזיים בהסבריו על השיח הסוציולוגי-אנתרופולוגי המודרני. שורק אף מנסה להציג את ההשלכות האפשריות של מחקרו, העוסק בהבנייתן של זהויות

* ד"ר יאיר גלילי, המכללה לחינוך גופני ע"ש זימן במכון וינגייט, ליד נתניה.
דואר אלקטרוני: galiliy@winco.ac.il

קולקטיביות, מן השדה החברתי-ספורטיבי לתחום הפוליטי, ובעיקר למעמדו של המיעוט הערבי במדינת ישראל. הישג נוסף של הכותב הוא הצלחתו (היחסית) לשמור על יחס המעורב-מנותק בעת חקירת תמונת עולם של ציבור שהוא אינו נמנה עמו. בה בעת, ניסיונו, השאפתני לעתים, של שורק לאמוד במדויק את יחסי הכוח של סוכני המשמעות השונים – המדינה, ההסתדרות, הקבוצות, השחקנים והאזהדים, וניסיונו לאמוד את יחסי הכוחות ביניהם ולזהות ידו של מי על העליונה, חייבו אותו, כלשונו, להשתמש בפריצת דרך מתודולוגית ובשיח הבנייתי, שיש בו שילוב לא מקובל של נימה פוסט-מודרניסטית מצד אחד עם גישה פוזיטיביסטית מודרניסטית מצד אחר (עמ' 177).

אך גם שורק מודה כי כל ניסיון להעריך את הספורט כשדה כוח פוליטי, ובכלל זה בשדה המחקר הישראלי, הוא כר נרחב לפרשנות. מסקנתו של שורק היא שיציעי הכדורגל הערביים בישראל לא היו לזירת מאבק ולהבלטת הייחוד הלאומי של האזהדים, אלא להפך, רבים מאזהדי הכדורגל הערבים בישראל מייעדים לכדורגל תפקיד בהבלטת החלק ה"ישראלי" בזהותם. כך למשל, לטענת שורק ובניגוד למרבית הממצאים ממחקרים דומים התומכים ב"מודל המחאה" מרחבי העולם, אצטדיון הכדורגל הישראלי הוא זירה שבה ניתן לערבים להתנסות, ולו לזמן קצר, בחוויה של שוויון ארצי עם האזרחים היהודים. שורק מרבה להשתמש בביטוי "מובלעת ההשתלבות" בכואו לתאר את המציאות הספורטיבית הערבית, אך הוא מודע לכך כי מבחינות רבות מחקרו מורה על ממצאים שהעמדתם זה לצד זה מייצרת תמונת מצב פרדוקסלית: מצד אחד האזהדים הערבים משקיעים מאמצים בהבניית הספורט כמרחב א-פוליטי וביצירת חיץ ברור בינו ובין הזירה הפוליטית. לטענת שורק, הכדורגל בישראל תרם את תרומתו להרחקתם של חלקים מסוימים מקרב המיעוט הערבי בישראל ממחאה פוליטית או מזהותם הפלסטינית; מצד אחר, הספורט בכלל והכדורגל בפרט משמשים בסיס לדרישה לשוויון אזרחי. יתרה מכך, אין שום ממצא הנוגע לעמדות של הרוב היהודי כלפי האזהדים הערבים ביחס להשתלבותם בכדורגל.

החולשה העיקרית, ששורק מודע לה, היא מוגבלות מחקרו. כמו במחקרים אתנוגרפיים אחרים, בחירת קבוצת התייחסות קונקרטי, אף שסיפקה זווית ייחודית, מסתכמת בגברים מקבוצת גיל מסוימת בלבד. זאת ושיטת הדגימה שנבחרה מקשות על כל ניסיון להשליך ממצאים אלה אל כלל האוכלוסייה הערבית בישראל. ברם, קשה שלא להסכים שההקשרים ששורק מצא במחקרו מספקים תרומה אמפירית חשובה לדיונים התאורטיים בסוציולוגיה של הספורט.

בסיפא של חיבורו, תחת הכותרת "מבט מודאג אל העתיד", מגדיר שורק את סיפור השתלבותם של אזרחיה הערבים של מדינת ישראל הן כשחקנים הן כאזהדים כסיפור הצלחה עצוב. שורק אינו מסתיר את אכזבתו מהעובדה שהשיח הציבורי הישראלי נגוע בהטיה תקשורתית מכוונת, המציגה את משחק הכדורגל הישראלי כזירה שבה האזרחים הערבים במדינה יכולים לחוש שווים לאזרחיה היהודים. לדידו, השיח הזה רווי במידה לא מעטה של חנפה עצמית בשל ההזדמנות להציג לישראלים את עצמם כליברלים

וסובלנים. שורק אינו מתבלבל, וספק זוכר ספק מקווה, שהפוטנציאל של הכדורגל כזירת מחאה אתנו-לאומית, גם אם מיעט להתגלות בממצאי המחקר, שריר וקיים:

...זירת הכדורגל יכולה לשמש מודל אידאלי לשוויון בין יהודים וערבים וטמונה בה הבטחה לעמעום ההבחנות האתנו-לאומיות שבין יהודים לבין ערבים בישראל. במדינה אשר משאביה מחולקים במידה רבה על-פי ההבחנה הזו, אין זה עניין של מה בכך. הסכנה היא בהפיכת הכדורגל למובלעת תחומה בזמן ובמרחב, שבה מתקיים שוויון, אך עוצמתה הסימבולית מנוצלת כדי להסיח את הדעת מן הקיפוח והאפליה השוררים במרבית תחומי החיים האחרים (עמ' 186).

כמו תאורטיקנים נאו-מרקסיסטים אחרים כגון בירו ריגאוואר מגרמניה או ז'אן-מארי ברום מצרפת, שורק מזכיר לנו שבספורט טמונה הבטחה אופטימית להישגים לצד ייצור אשליה של העדר מגבלות מבניות. בסופו של יום, עלייתה של קבוצת הכדורגל של הפועל איחוד בני סכנין לליגת-העל בכדורגל בישראל, זכייתה בגביע המדינה (2004), ייצוגה של המדינה בגביע אירופה שנה לאחר מכן וחזרתה אחר כבוד לליגת המשנה באותה שנה, רק כדי לחנוך את אצטדיונה הביתי וקריאתו על שמה של בירת קאטר "דוחא" (טרם קבלת תמיכתו הנדיבה של האוליגרך היהודי-רוסי ארקדי גיאדמק...) מזכירה לנו שבישראל, כמו בישראל, הקצב והדינמיקה קצת שונים מאלה שבשאר העולם.

מקורות

בן פורת, א' (2000). בילאדי בילאדי — הפועל טייבה ללאומית. תל אביב: כבל.

Carmeli, Y., & Bar, I. (1999). Team selection and the chosen people in Israel: The case of Hapoel Taibeh. In G. Armstrong & R. Giulianotti (Eds.), *Football cultures and identities* (pp. 164–175). Basingstoke: Macmillan.

Carmeli, Y., & Bar, I. (2003). A game of three cities: Negotiating Jewish identity in Israel's football fields. *International Journal of Comparative Sociology*, 44(1), 51–79.